

Петро КАРПЕЦЬ,

orcid.org/0009-0000-1945-9223

аспірант

Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

(Кременець, Тернопільська область, Україна) karpetsp@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті охарактеризовано результати дослідження соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей. Встановлено, що соціально-правова компетентність студентів педагогічних спеціальностей є динамічною, багаторівневою системою, яка поєднує знання, цінності, мотивації, досвід, уміння та рефлексивні здібності, необхідні для ефективної діяльності педагога в сучасному соціально-правовому середовищі. У процесі теоретичного аналізу здійснено категоризацію та структурування поняття, визначено його як професійно-особистісну характеристику, що підлягає цілеспрямованому розвитку й формуванню. Виокремлено компоненти соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей та критерії у їх складі: мотиваційний – охоплює аксіологічний, спонукальний і цільовий критерії; пізнавальний – правовий, когнітивний і методичний; діяльнісний – операційний, комунікативний і поведінковий; рефлексивний – аналітичний, критичний і прогностичний. У процесі дослідження соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей використано комплекс діагностичних методик, які охоплювали опитування, анкетування, тести, письмові завдання, кейс-метод, рольові ігри, експертне оцінювання, самоаналіз та рефлексивні техніки. Показано, що хоча частина опитаних демонструє високу готовність до соціально-правової діяльності завдяки сформованим знанням, мотивації, практичним навичкам та рефлексії, більшість респондентів виявили середній і низький рівень розвитку цієї компетентності. Засвідчено, що рівень сформованості соціально-правової компетентності у студентів педагогічних спеціальностей загалом є недостатнім. Визначено наявність прогалин у засвоєнні соціально-правових знань і необхідність цілеспрямованого вдосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів через поглиблене навчання, практичну підготовку та посилену педагогічну підтримку. Перспективами подальших досліджень визначено обґрунтування педагогічних умов формування соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей у закладі вищої освіти.

Ключові слова: компетентність, соціально-правова компетентність, структура соціально-правової компетентності, компоненти, критерії, показники, діагностичний інструментарій, дослідження, результати, аналіз, інтерпретація.

Petro KARPETS,

orcid.org/0009-0000-1945-9223

PhD student

Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy of Humanities and Pedagogy

(Kremenets, Ternopil region, Ukraine) karpetsp@gmail.com

RESEARCH ON THE STATE FORMATION OF SOCIO-LEGAL COMPETENCE OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL SPECIALTIES

The article describes the results of the study of the socio-legal competence of students of pedagogical specialties. It was established that the socio-legal competence of students of pedagogical specialties is a dynamic, multi-level system that combines knowledge, values, motivations, experience, skills and reflective abilities necessary for the effective activity of a teacher in the modern socio-legal environment. In the process of theoretical analysis, the concept was categorized and structured, and it was defined as a professional and personal characteristic that is subject to purposeful development and formation. The components of the socio-legal competence of students of pedagogical specialties and the criteria in their composition were identified: motivational – includes axiological, motivational and target criteria; cognitive – legal, cognitive and methodological; activity – operational, communicative and behavioral; reflective – analytical, critical and prognostic. In the process of studying the socio-legal competence of students of pedagogical specialties, a set of diagnostic methods was used, which included surveys, questionnaires, tests, written tasks, case methods, role-playing games, expert evaluation, self-analysis and reflective techniques. It is shown that although some of the respondents demonstrate a high readiness for socio-legal activity due to the formed knowledge, motivation, practical skills and reflection, the majority of respondents revealed an average and low level of development of this competence. It is proven that the level of formation of socio-legal competence in students of pedagogical specialties is generally insufficient. The presence of gaps in the assimilation of socio-legal knowledge and the need for targeted improvement of the professional training of future

teachers through in-depth training, practical training and enhanced pedagogical support were identified. The prospects for further research are the justification of the pedagogical conditions for the formation of socio-legal competence of students of pedagogical specialties in a higher education institution.

Key words: *competence, socio-legal competence, structure of socio-legal competence, components, criteria, indicators, diagnostic tools, research, results, analysis, interpretation.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації українського суспільства, що супроводжується демократизацією освіти, зростає роль особистісно та професійно підготовленого педагога, здатного не лише якісно реалізовувати освітній процес, а й виступати активним суб'єктом правових та соціальних відносин. Однією з ключових складових професійної підготовки майбутнього вчителя є соціально-правова компетентність, яка визначає рівень обізнаності у питаннях права, здатність діяти відповідно до норм законодавства, захищати права учасників освітнього процесу та формувати правову культуру в учнів. Рівень сформованості соціально-правової компетентності майбутніх педагогів безпосередньо впливає на якість виховання правосвідомості в підростаючого покоління. В умовах зростання соціальних викликів, активізації громадянських процесів, а також необхідності забезпечення правової безпеки в освітньому середовищі, саме вчитель стає носієм і провідником правових знань та соціальних цінностей. Тому дослідження рівня розвитку цієї компетентності у студентів педагогічних спеціальностей набуває особливої важливості.

Аналіз досліджень. Проблематика соціально-правової компетентності майбутніх педагогів розглядається у сучасних педагогічних дослідженнях з різних поглядів. У науковому дискурсі аналізована компетентність переважно трактується як інтегративна особистісна риса, що поєднує знання з основ права, розуміння соціальних процесів, здатність діяти відповідно до етичних і правових норм, а також реалізувати свої права й обов'язки у професійній діяльності (Я. Кічук, Д. Клочкова, І. Ковчина, О. Лісовець, Н. Розіна, О. Ткачук, Є. Федик та ін.). У літературі також окреслено основні підходи до формування соціально-правової компетентності студентів, зокрема: через упровадження міждисциплінарного підходу в освітній процес, розвиток правової культури в умовах формальної та неформальної освіти, активізацію громадянської позиції здобувачів освіти (Н. Агаркова, А. Возович, М. Городиський, Я. Кічук, Д. Клочкова, І. Ковчина, О. Лісовець, Н. Розіна, Є. Федик та ін.). Загалом перелічені дослідники акцентують увагу на потребі інтеграції соціально-правових знань у зміст професійної підготовки

педагогів, створення відповідного освітнього середовища, що сприяє становленню правосвідомості, соціально активної особистості вчителя. Констатуємо, що в науковій літературі сформувався стійке розуміння соціально-правової компетентності як інтегративної якості особистості майбутнього педагога, яка забезпечує його здатність діяти відповідально, законно, доцільно й гуманно. Ця компетентність розглядається не лише в розрізі знань і навичок, але й як проєкція професійного світогляду, моральної зрілості та громадянської позиції вчителя. Більшість авторів наголошує на взаємозв'язку між рівнем розвитку цієї компетентності та ефективністю професійної діяльності фахівців освітньої сфери, зокрема у контексті правозастосування, забезпечення соціальної справедливості, а також підтримки прав і свобод здобувачів освіти та організації правового супроводу освітнього процесу. Такий підхід відкриває можливості для її подальшого теоретико-методологічного осмислення й цілеспрямованого формування в системі вищої педагогічної освіти. Отож проведений аналіз педагогічної літератури дає змогу констатувати, що для вирішення актуальних наукових і практичних завдань, пов'язаних із визначенням сутності соціально-правової компетентності та шляхів її формування в процесі освітньо-професійної підготовки майбутніх фахівців, накопичено достатній потенціал. Водночас бракує комплексних науково-практичних досліджень, які уможливають оцінку реального стану сформованості соціально-правової компетентності у студентів педагогічних спеціальностей, що актуалізує подальше вивчення цієї проблеми.

Мета статті – обґрунтувати результати дослідження особливостей соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. У результаті проведеного дослідження теоретичних аспектів проблеми соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей вдалося здійснити категоризацію та структурування аналізованого поняття. Зокрема, соціально-правову компетентність визначено як необхідну умову ефективної професійної діяльності педагога, що функціонує у динамічному, правовому та соціально відповідальному освітньому середовищі; як системну професійно-особистісну характе-

ристику студентів педагогічних спеціальностей, що інтегрує знання, мотивації, вміння, досвід та рефлексію у сфері соціально-правової взаємодії. Виходячи з аналізу науково-педагогічної літератури, запропоновано розглядати соціально-правову компетентність не як сталу характеристику особистості майбутнього вчителя, а як динамічне, варіативне утворення, що підлягає цілеспрямованому формуванню та розвитку під впливом різноманітних факторів, зокрема: змін законодавчої бази, трансформацій в освітньому середовищі, запитів суспільства на правову й соціальну обізнаність педагогів та ін. Крім того, осмислено соціально-правову компетентність як складну і багаторівневу конструкцію, яка включає мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний та рефлексивний компоненти. Це дало змогу висвітлити вказану компетентність не лише як сукупність знань й умінь, а як прояв цілісної особистісної зрілості студента, здатності до етичної, ціннісно обґрунтованої, професійно орієнтованої поведінки в соціально-правовій сфері (Карпець, 2024: 85).

З метою дослідження соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей, визначено критерії і показники сформованості означеного педагогічного феномена, що дало змогу всебічно оцінити рівень підготовки студентів до здійснення соціально-правової діяль-

ності в освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти (табл. 1).

Як бачимо, мотиваційний компонент соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей включає три критерії: аксіологічний, спонукальний і цільовий. Аксіологічний критерій проявляється у визнанні соціально-правової діяльності як важливої складової професійної реалізації педагога та позитивному ставленні до неї. Спонукальний критерій відображає наявність внутрішньої потреби студентів вдосконалювати соціально-правовий аспект власної педагогічної діяльності. Цільовий критерій характеризується наявністю установок на правозахисну діяльність, а також участю в соціально-правових заходах освітньо-педагогічного спрямування. Пізнавальний компонент охоплює правовий, когнітивний і методичний критерії. Правовий критерій передбачає знання основних нормативно-правових документів, таких як Конституція України, закони «Про освіту», «Про охорону дитинства» та ін. Когнітивний критерій виявляється у розумінні студентами сутності й змісту сучасних соціально-правових підходів до вирішення педагогічних і освітніх завдань. Методичний критерій включає обізнаність з методами, технологіями та прийомами правовиховної роботи в освітніх закладах. Діяльнісний компонент визначається через опе-

Таблиця 1

Компоненти, критерії і показники сформованості соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей

Компонент	Критерії	Показники сформованості
1. Мотиваційний	Аксіологічний	Визнання соціально-правової діяльності як важливої складової професійної реалізації вчителя, позитивне ставлення до неї
	Спонукальний	Наявність внутрішньої потреби вдосконалювати соціально-правову сферу своєї професійно-педагогічної діяльності
	Цільовий	Установки на правозахисну діяльність, участь у соціально-правових заходах освітньо-педагогічного спрямування
2. Пізнавальний	Правовий	Знання Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про охорону дитинства» та ін.
	Когнітивний	Розуміння сутності й змісту актуальних соціально-правових підходів до вирішення педагогічних та освітніх завдань
	Методичний	Обізнаність з методами, технологіями, засобами, прийомами правовиховної роботи в закладах освіти
3. Діяльнісний	Операційний	Уміння виявляти соціально-правові порушення, застосовувати соціально-правові механізми у педагогічній діяльності
	Комунікативний	Навички діалогу, взаємодії, співпраці з батьками, представниками влади, колегами
	Поведінковий	Здатність приймати обґрунтовані рішення, демонструвати толерантність, відповідальність
4. Рефлексивний	Аналітичний	Усвідомлення ефективності власних дій у соціально-правовій сфері
	Критичний	Адекватна оцінка своїх помилок, уміння планувати шляхи вдосконалення своєї компетентності
	Прогностичний	Уміння прогнозувати результати соціально-правових рішень у взаємодії з учасниками освітнього процесу

раційний, комунікативний і поведінковий критерії. При цьому операційний критерій стосується умінь студентів виявляти соціально-правові порушення та застосовувати відповідні механізми у педагогічній практиці. Комунікативний критерій відображає сформованість навичок взаємодії з батьками, представниками влади та професійним оточенням. Поведінковий критерій свідчить про здатність приймати обґрунтовані рішення, демонструвати толерантність, відповідальність та дотримання етичних норм. Рефлексивний компонент містить аналітичний, критичний та прогностичний критерії. Аналітичний критерій пов'язаний з усвідомленням ефективності власної діяльності у соціально-правовій сфері. Критичний критерій відображає здатність студента адекватно оцінювати власні помилки й планувати напрями й шляхи вдосконалення професійної компетентності. Прогностичний критерій вказує на вміння прогнозувати наслідки прийнятих соціально-правових рішень та їх вплив на взаємодію з учасниками освітнього процесу. Представлена система компонентів, критеріїв та показників дозволяє здійснювати комплексну оцінку сформованості соціально-правової компетентності у студентів педагогічних спеціальностей, що є важливою умовою їх ефективної професійної підготовки.

Для вивчення стану сформованості соціально-правової компетентності було проведено опитування 396 студентів педагогічних спеціальностей Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, а також Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. У процесі дослідження соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей розроблено та апробовано діагностичний інструментарій, спрямований на виявлення рівня сформованості кожного з її структурних компонентів та відповідних критеріїв і показників.

Так, у межах діагностики рівня сформованості мотиваційного компонента соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей діагностували наявність відповідних ціннісних орієнтацій, професійної зацікавленості у соціально-правовій діяльності та спрямованості на участь у правозахисних ініціативах. Аксіологічний критерій передбачав визначення ставлення до соціально-правової діяльності як важливої складової педагогічної професії. Для його дослідження використано напівструктуроване

інтерв'ю, що поглибило розуміння мотиваційної установки респондентів. Спонукальний критерій, який відображає внутрішню потребу до саморозвитку в соціально-правовій сфері, досліджено за допомогою самоаналізу студентами цілей професійного самовдосконалення. Цільовий критерій визначено на основі аналізу участі студентів у рольових іграх та соціально-правових заходах, що дало змогу простежити їх реальну активність і правозахисну позицію. У межах вивчення пізнавального компонента зосередили увагу на перевірці рівня знань нормативно-правової бази, розуміння сучасних соціально-правових концепцій та володіння методичним інструментарієм. Правовий критерій виявлявся через тести з основ права, зокрема знання Конституції України, законів «Про освіту», «Про охорону дитинства», що дало змогу оцінити обсяг базових правових знань. Когнітивний критерій, який охоплює розуміння сутності соціально-правових підходів, вивчався через аналітичні письмові завдання та участь у тематичних дискусіях, що дозволило оцінити якість засвоєння змісту соціально-правової роботи. Методичний критерій досліджено шляхом тестування з методики правовиховної діяльності, де студенти демонстрували обізнаність із методами, технологіями, прийомами роботи в освітньому середовищі. У рамках вивчення діяльнісного компонента діагностували рівень сформованості практичних умінь, комунікативної взаємодії та поведінкової активності студентів у соціально-правовій площині. Операційний критерій, який передбачає здатність виявляти соціально-правові порушення та реагувати на них у межах професійної роботи, досліджували на основі кейс-методу, ситуаційних завдань та моделювання реальних педагогічних ситуацій, що дозволило оцінити вміння майбутніх педагогів діяти у правовому полі. Комунікативний критерій діагностували за допомогою рольових ігор та методу експертного оцінювання, що допомогло встановити, наскільки здобувачі вміють налагоджувати взаємодію з колегами, батьками, представниками влади та ін. Поведінковий критерій оцінювали за допомогою тестування, педагогічних спостережень й самооцінки професійних якостей, що дозволило виявити сформованість толерантності, відповідальності та здатності до прийняття рішень. Під час дослідження сформованості рефлексивного компонента визначали рівень розвитку здатності студентів до самоаналізу, критичної оцінки власної професійної поведінки та прогнозування наслідків соціально-правових рішень. Аналітичний критерій, що охоплює усвідомлення ефективності власних дій, діагнос-

тували за допомогою анкети самооцінки, що дало змогу студентам усвідомити свої можливості у соціально-правовій сфері. Критичний критерій було досліджено шляхом виконання рефлексивних письмових завдань, які передбачали аналіз помилок, планування самовдосконалення, а також методики «П'ять чому», яка сприяла виявленню причинних зв'язків у професійних рішеннях. Прогностичний критерій охоплював уміння студентів передбачати результати соціально-правових дій і оцінювався через моделювання педагогічних ситуацій з наступним прогнозом їхніх результатів, що дозволило оцінити здатність студентів до соціально-правового супроводу освітнього процесу у закладі освіти.

У результаті використання комплексної системи педагогічної діагностики було отримано цінну інформацію про рівень сформованості соціально-правової компетентності майбутніх педагогів, що в свою чергу дозволило виявити сильні сторони та наявні прогалини у підготовці студентів до здійснення професійної діяльності у соціально-правовому полі.

Так, у процесі дослідження було проведено вивчення рівнів сформованості мотиваційного компонента соціально-правової компетентності у студентів педагогічних спеціальностей. За аксіологічним критерієм, який передбачає визнання соціально-правової діяльності як складової професійної реалізації вчителя, з'ясовано, що високий рівень сформованості демонструють 32% студентів. Вони чітко усвідомлюють значущість соціально-правової роботи в системі освіти, виявляють позитивне ставлення до правозахисної діяльності, у своїх есе обґрунтовують необхідність правового захисту здобувачів освіти. Середній рівень виявлено у 49% студентів, які в основному мають загальні уявлення про важливість соціально-правового аспекту професії, але не завжди пов'язують його з власною майбутньою діяльністю. Натомість низький рівень спостерігався у 19% опитаних, які або виявляли індивідуальність до цієї сфери, або сприймали її як другорядну. Спонукальний критерій, що оцінював наявність у студентів внутрішньої потреби вдосконалювати соціально-правову сферу своєї педагогічної діяльності, продемонстрував такі результати: високий рівень зафіксовано у 28%. Ці особи активно беруть участь у соціальних ініціативах, висловлюють прагнення самостійно поглиблювати свої правові знання, мають чітко сформульовані внутрішні мотиви вдосконалення у цій сфері. Середній рівень показали 51% респондентів, серед яких більшість виявляє ситуативну зацікавленість і

готовність до вдосконалення, однак така мотивація часто не переходить у реальні дії. Низький рівень характерний для 21% студентів, які виявляють слабку мотивацію та знижений інтерес до самовдосконалення в соціально-правовій сфері. За цільовим критерієм, що охоплює установки на правозахисну діяльність та участь у соціально-правових заходах, високий рівень виявили 26% осіб. Вони систематично долучаються до правопросвітницьких ініціатив, волонтерських програм, мають досвід співпраці з соціальними службами чи учнівським самоврядуванням у питаннях соціально-правового характеру. Середній рівень продемонстрували 54% студентів, серед яких спостерігається епізодична участь у заходах, обмежена ініціативність і низький рівень включеності. Низький рівень було зафіксовано у 20% осіб, які не мають досвіду участі в жодних заходах правового спрямування і не виявляють до них зацікавленості. Узагальнення результатів дослідження за трьома критеріями дало змогу стверджувати, що високий рівень сформованості мотиваційного компонента соціально-правової компетентності мають 29% студентів, середній рівень – 51%, а низький – 20%. Це свідчить, що переважна більшість студентів має певні мотиваційні установки на соціально-правову діяльність, однак потребує додаткових педагогічних впливів для формування стійкої внутрішньої мотивації та глибшого ціннісного усвідомлення важливості цієї діяльності.

У межах дослідження проведено також ґрунтовний аналіз сформованості пізнавального компонента соціально-правової компетентності у студентів педагогічних спеціальностей. За правовим критерієм, який оцінює знання студентами Конституції України, Закону України «Про освіту», «Про охорону дитинства» та інших ключових нормативно-правових актів, було встановлено, що високий рівень знань демонструють 24% респондентів, які орієнтуються у законодавстві, можуть оперувати правовими нормами у змодельованих педагогічних ситуаціях, правильно інтерпретують положення законодавства у сфері освіти. Середній рівень показали 52% опитаних, які володіють фрагментарними знаннями, розуміють загальні положення, але не завжди можуть застосувати їх на практиці. Низький рівень знань спостерігається у 24% студентів, які мають суттєві прогалини в цій сфері, не знають основних законодавчих документів або плутають їх зміст. Когнітивний критерій, що відображає розуміння студентами сутності й змісту соціально-правових підходів до вирішення педагогічних завдань, продемонстрував такі результати: високий рівень розуміння вия-

вили 21% студентів. Вони здатні глибоко осмислювати взаємозв'язок між правовими знаннями та педагогічною діяльністю, аналізувати ситуації з позицій права, аргументовано обґрунтовують свою професійно-педагогічну позицію. Середній рівень характерний для 57% респондентів, які виявляють загальне розуміння соціально-правових підходів, однак у них бракує аналітичності й системності. Низький рівень знань продемонстрували 22% студентів, у яких переважають формальні дані без усвідомлення їх практичного значення. За методичним критерієм, який оцінює обізнаність студентів з методами, технологіями та засобами правовиховної роботи в закладах освіти, високий рівень було зафіксовано у 19% опитаних. Вони можуть навести приклади ефективної правовиховної діяльності, знають форми й методи правопросвітництва, орієнтуються в нормативному супроводі виховної роботи. Середній рівень виявили 55% студентів, які мають загальні уявлення про методичний інструментарій, однак не завжди можуть самостійно розробити або реалізувати виховні заходи соціально-правового спрямування. Низький рівень спостерігається у 26% студентів, які фактично не володіють методиками правового виховання, плутаються в термінах, не здатні запропонувати конкретні засоби впливу. Узагальнюючи дані за всіма критеріями, можна стверджувати, що високий рівень сформованості пізнавального компонента соціально-правової компетентності мають 21% студентів, середній рівень – 55%, і низький рівень – 24%. Це свідчить про те, що більшість опитаних осіб мають базові знання у сфері соціально-правової діяльності, але не завжди володіють системним уявленням про методики реалізації їх на практиці. Особливої уваги потребує розвиток методичної компетентності, оскільки лише незначна частина студентів демонструє готовність до практичної правовиховної роботи.

У процесі проведення дослідження здійснено й детальний аналіз сформованості діяльнісного компонента соціально-правової компетентності у студентів педагогічних спеціальностей. Так, за операційним критерієм, що передбачає виявлення здобувачами вищої освіти умінь і навичок визначення соціально-правових проблем у професійній діяльності та застосування відповідних правових механізмів їх розв'язання, було встановлено наступне: високий рівень мають 18% студентів. Вони демонструють здатність самостійно діагностувати порушення прав учасників освітнього процесу, володіють алгоритмом дій у таких ситуаціях, орієнтуються у правових про-

цедурах. Середній рівень показали 49% осіб, які, хоча й мають базові вміння, часто потребують допомоги або не проявляють ініціативи. Низький рівень було зафіксовано у 33% респондентів, які не виявляють здатності до дій у правових ситуаціях, не розуміють соціально-правової сутності педагогічних завдань. При цьому комунікативний критерій, що вимірює рівень сформованості навичок конструктивної взаємодії студентів з іншими учасниками соціально-правового простору (батьками, колегами, адміністрацією, представниками громадськості), продемонстрував такі результати: високий рівень показав 22% студентів, які вміють ефективно спілкуватися, підтримувати діалог, знаходити спільну мову з різними учасниками освітнього процесу, уміють враховувати соціально-правовий контекст взаємодії. Середній рівень мають 54% респондентів, які здебільшого комунікують у стандартних ситуаціях, але не завжди демонструють гнучкість або ефективність у нестандартних випадках. Низький рівень виявлено у 24%, які виявляють труднощі у спілкуванні, не вміють формулювати правову позицію або вести обґрунтовану дискусію. Оцінювання за поведінковим критерієм, який визначає здатність діяти відповідально, толерантно, приймати обґрунтовані рішення у сфері соціально-правової діяльності, дало наступні результати: високий рівень відповідної поведінки мають 20% студентів, які при розв'язанні проблемних ситуацій виявляють розуміння правових і етичних норм, демонструють готовність брати відповідальність, діяти соціально правомірно й усвідомлено. Середній рівень – у 51% респондентів, які загалом дотримуються прийнятних норм поведінки, проте не завжди здатні пояснити або обґрунтувати свої дії. Низький рівень спостерігається у 29% студентів, які проявляють пасивність, уникають прийняття рішень або схильні до імпульсивних дій без урахування правового контексту. Узагальнивши результати за всіма критеріями діяльнісного компонента, констатуємо, що високий рівень сформованості діяльнісного компонента соціально-правової компетентності притаманний 20% студентів, середній рівень – 51%, а низький рівень – 29%. Ці дані свідчать про те, що лише незначна частина студентів педагогічних спеціальностей має комплекс умінь і якостей, необхідних для здійснення ефективного соціально-правового впливу в умовах освітнього процесу. Варто зазначити, що студенти з високим рівнем сформованості діяльнісного компонента зазвичай мають досвід участі в соціально-правових заходах або додаткову освіту у сфері прав людини.

У процесі дослідження рівня сформованості рефлексивного компонента соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей, за результатами оцінювання аналітичного критерію, що передбачає усвідомлення ефективності власних дій у соціально-правовій сфері, було виявлено наступне: високий рівень сформованості спостерігається у 19% студентів. Ці респонденти здатні чітко аналізувати ситуації правового змісту, аргументувати доцільність власних дій, робити висновки на основі соціально-правових норм. Середній рівень притаманний 52% студентів, які демонструють часткову здатність до аналізу, але іноді обмежуються поверховими оцінками чи не враховують повного спектра чинників. Низький рівень показали 29% осіб, які не мають сталих навичок аналізу правових дій, часто не усвідомлюють значення власної поведінки в контексті правових наслідків. Критичний критерій, що відображає здатність студентів адекватно оцінювати свої помилки і визначати напрямки для вдосконалення соціально-правової компетентності, продемонстрував дещо нижчі результати. Високий рівень було виявлено у 17% студентів, які здатні виявляти недоліки у власній діяльності, визнавати помилки, бачити причини невдалих рішень та формувати обґрунтовані плани їх подолання. Середній рівень становить 50% опитаних – вони визнають свою потребу у вдосконаленні, але не завжди здатні конкретизувати, що саме потрібно покращити. Низький рівень діагностовано у 33%, які часто або ігнорують свої помилки, або виправдовують їх зовнішніми обставинами. За прогностичним критерієм, що вимірює здатність прогнозувати наслідки соціально-правових рішень, високий рівень мають 20% студентів. Ці респон-

денти вміють передбачати можливі реакції учасників освітнього процесу на ті чи інші правові дії, оцінювати ризики, пропонувати оптимальні варіанти розв'язання конфліктів. Середній рівень зафіксовано у 53%, які загалом розуміють логіку розвитку подій, однак не завжди враховують усі чинники або переоцінюють власну правову спроможність. Низький рівень – у 27% студентів, які мають труднощі з прогнозуванням результатів своїх дій, часто діють спонтанно без урахування наслідків. Узагальнюючи отримані дані, можна стверджувати, що високий рівень сформованості рефлексивного компонента соціально-правової компетентності мають 18% студентів, середній рівень – 52%, а низький рівень – 30%. Це свідчить про те, що більшість студентів педагогічних спеціальностей перебувають на середньому рівні розвитку рефлексивних умінь, що вимагає подальшої педагогічної підтримки та стимулювання внутрішнього осмислення власної професійної поведінки.

У межах проведеного дослідження здійснено оцінку рівнів сформованості компонентів соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей (табл. 2).

Зокрема, високий рівень сформованості мотиваційного компонента мають 22% студентів. Вони чітко усвідомлюють значущість соціально-правової діяльності, демонструють стійку внутрішню мотивацію до її здійснення, а також активно залучаються до правових акцій, проявляють зацікавленість у правозахисній сфері. Середній рівень зафіксовано у 54% опитаних, які виявляють позитивне ставлення до соціально-правових аспектів педагогічної діяльності, проте ще потребують подальшого розвитку стійкої професійної моти-

Таблиця 2

Рівні сформованості компонентів соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей

Компонент	Критерій	Високий рівень (%)	Середній рівень (%)	Низький рівень (%)
Мотиваційний	Аксіологічний	22	54	24
	Спонукальний	20	55	25
	Цільовий	19	58	23
Пізнавальний компонент	Правовий	18	55	27
	Когнітивний	16	60	24
	Методичний	17	58	25
Діяльнісний компонент	Операційний	21	50	29
	Комунікативний	23	55	22
	Поведінковий	20	53	27
Рефлексивний компонент	Аналітичний	18	52	30
	Критичний	17	55	28
	Прогностичний	19	54	27

вації. Низький рівень мають 24% студентів, які проявляють байдужість до правових питань або виявляють слабку професійну спрямованість у соціально-правовій сфері. Дослідження пізнавального компонента, який охоплює знання нормативно-правової бази, розуміння соціально-правових підходів та методичну обізнаність, виявив інші показники. Високий рівень знань і розуміння було виявлено лише у 18% студентів. Ці респонденти добре орієнтуються у законодавстві України, володіють методиками правовиховної роботи, можуть застосовувати знання на практиці. Середній рівень має 55% учасників – вони мають загальні уявлення про правові норми, проте не завжди можуть адаптувати знання до конкретної ситуації. Низький рівень діагностовано у 27% студентів, які не мають достатнього обсягу знань або плутаються в основах правової бази освітньої сфери. Дослідження діяльнісного компонента показало, що високий рівень мають 21% студентів, які здатні ефективно застосовувати соціально-правові механізми, демонструють розвинені комунікативні вміння, а також вміють конструктивно вирішувати правові конфлікти, виявляють відповідальність і толерантність. Середній рівень показали 50% респондентів – вони мають базові навички, проте ще не досягли достатнього рівня автоматизму та впевненості у своїх діях. Низький рівень зафіксовано у 29% студентів, які виявляють труднощі у розпізнаванні правових ситуацій, пасивні в соціально-правовій комунікації, не здатні аргументовано відстоювати правову

позицію. Оцінка рефлексивного компонента, що включає аналітичний, критичний і прогностичний критерії, дозволила виявити, що високий рівень його сформованості спостерігається у 18% опитаних. Ці студенти здатні оцінювати ефективність своєї діяльності, критично аналізувати помилки, прогнозувати наслідки своїх дій. Середній рівень мають 52% – вони демонструють часткову здатність до самоаналізу, однак іноді їм бракує глибини міркувань. Низький рівень виявлено у 30% – це учасники, які слабо усвідомлюють власні професійні дії, не вміють оцінити результат або передбачити розвиток подій.

Також на основі результатів дослідження здійснено комплексну оцінку рівнів сформованості соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей (рис. 1).

Узагальнюючи, зазначимо, що високий рівень сформованості соціально-правової компетентності мають 20% студентів педагогічних спеціальностей. Це майбутні фахівці, які вже зараз володіють необхідними знаннями, мотивацією, практичними навичками і рефлексивною здатністю до правової діяльності. Середній рівень виявлено у 53% студентів, які мають потенціал, однак потребують подальшої педагогічної підтримки та розвитку компетентності в умовах професійної освіти та практики. Низький рівень має 27% студентів, що свідчить про потребу у цілеспрямованому формуванні соціально-правової складової їхньої професійної підготовки. Відтак результати дослідження сформованості

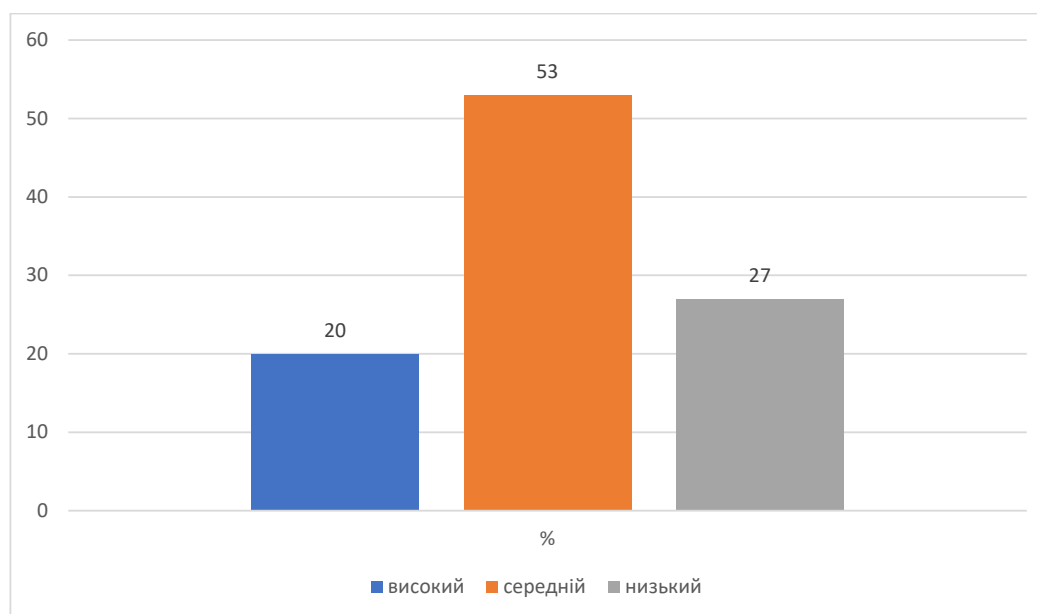

Рис. 1. Комплексна оцінку рівнів сформованості соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей (%)

соціально-правової компетентності свідчать про недостатній її рівень серед майбутніх педагогів. Незважаючи на те, що частина студентів продемонструвала високі результати за кожним компонентом, значна кількість респондентів виявила середні або низькі показники, що вказує на наявність певних прогалин у формуванні соціально-правових знань, умінь і навичок. Зокрема, недостатній рівень сформованості соціально-правової компетентності студентів вказує на потребу в поглибленому навчанні та розвитку відповідних навичок та підтверджує, що значна частина їх потребує додаткової підтримки в оволодінні правовими знаннями та застосуванні їх у професійній діяльності. Це також свідчить про необхідність розробки та впровадження низки заходів для покращення рівня соціально-правової компетентності здобувачів в системі вищої освіти. Зокрема, необхідно спрямувати зусилля на удосконалення методів і форм навчання, що включають активне використання правових аспектів у педагогічній практиці, а також на організацію спеціалізованих тренінгів і семінарів, що б дозволяли студентам глибше занурюватися в юридичні аспекти їх професійної діяльності. З огляду на виявлені проблеми, важливо розробити інноваційні програми навчання, що поєднують теоретичні та практичні аспекти правової освіти, а також стимулюють розвиток рефлексії у студентів щодо власної правової компетентності. Це дозволить забезпечити більш високий рівень сформованості соціально-правової компетентності, що є важливою складовою підготовки фахівців, здатних ефективно виконувати свої професійні функції в умовах сучасного освітнього простору.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, встановлено, що соціально-правова компетентність студентів педагогічних спеціальностей є динамічною, багаторівневою системою, яка поєднує знання, цінності, мотивації, досвід, уміння та рефлексивні здібності, необхідні для ефективної діяльності педагога в сучасному соціально-правовому середовищі. У процесі теоретичного аналізу здійснено категоризацію та структурування поняття, визначено його як про-

фесійно-особистісну характеристику, що підлягає цілеспрямованому розвитку й формуванню. Виокремлено чотири структурні компоненти соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей, кожен із яких містить певні критерії: мотиваційний – охоплює аксіологічний, спонукальний і цільовий критерії; пізнавальний – правовий, когнітивний і методичний; діяльнісний – операційний, комунікативний і поведінковий; рефлексивний – аналітичний, критичний і прогностичний. У процесі дослідження соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей використано комплекс діагностичних методик, які охоплювали опитування, анкетування, тести, письмові завдання, кейс-метод, рольові ігри, експертне оцінювання, самоаналіз та рефлексивні техніки. Обстеження проводилося серед студентів кількох педагогічних вишів України, а сам діагностичний інструментарій розроблено з урахуванням необхідності дослідження компонентів та критеріїв аналізованого феномена. Застосування зазначених методик дозволило всебічно оцінити рівень сформованості соціально-правової компетентності студентів і виявити потенційні напрями її подальшого розвитку. Результати дослідження засвідчили, що рівень сформованості соціально-правової компетентності у студентів педагогічних спеціальностей загалом є недостатнім. Хоча частина опитаних демонструє високу готовність до соціально-правової діяльності завдяки сформованим знанням, мотивації, практичним навичкам та рефлексії, більшість респондентів виявили середній або низький рівень розвитку цієї компетентності. Це свідчить про наявність прогалин у засвоєнні соціально-правових знань і необхідність цілеспрямованого вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів через поглиблене навчання, практичну підготовку та посилену педагогічну підтримку.

Перспективами подальших досліджень може виступити обґрунтування педагогічних умов формування соціально-правової компетентності студентів педагогічних спеціальностей у закладі вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаркова Н. І. Педагогічні умови забезпечення соціально-правового захисту старшокласників : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2003. 237 с.
2. Возович А. А. Психологічні особливості формування правосвідомості студентів коледжів : дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2017. 227 с.
3. Городиський М. І. Педагогічні умови забезпечення змісту правової освіти майбутнього вчителя : дис. ... канд. пед. наук. Харків, 1998. 167 с.
4. Карпець П. В. Соціально-правова компетентність студентів педагогічних спеціальностей : поняття та структура. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2024. № 18. С. 85-94. DOI : <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2024-18>

5. Кічук Я. В. Теоретичні і методичні засади формування правової компетентності майбутнього соціального педагога в умовах університетської педагогічної освіти : дис. ... д-ра пед. наук. Одеса, 2010. 375 с.
6. Ключкова Д. М. Формування правової компетентності у майбутніх учителів в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2011. 20 с.
7. Ковчина І. М. Підготовка соціальних педагогів до соціально-правової роботи : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. 373 с.
8. Лісовець О. Формування соціально-правової компетентності майбутніх соціальних працівників : монографія. Київ ; Ніжин : Лисенко М.М., 2018. 344 с.
9. Розіна Н. Формування соціально-правової компетентності майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ. Теорія та методика управління освітою. 2012. № 8. С. 12-16.
10. Ткачук О. В. Соціально-правова компетентність : співвідношення наукових категорій. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. Вип. 14. Кн. 2. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2010. С. 28-36.
11. Федик Є. І. Формування правової культури студентів-юристів : теоретичні та прикладні аспекти (на матеріалах діяльності навч. закладів з підготовки молодших спеціалістів) : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 1996. 206 с.

REFERENCES

1. Aharkova, N. I. (2003) Pedagogical conditions for ensuring social and legal protection of high school students: dissertation. ... candidate ped. of science]. Kyiv, 237 p. [in Ukrainian].
2. Vozovych, A. A. (2017) Psychological features of the formation of legal awareness of college students: diss. ... candidate psychol. of science]. Kyiv, 227 p. [in Ukrainian].
3. Horodyskyi, M. I. (1998) Pedagogical conditions for ensuring the content of the legal education of the future teacher: dissertation. ... candidate ped. of science]. Kharkiv, 167 p. [in Ukrainian].
4. Karpets, P. V. (2024) Socio-legal competence of students of pedagogical specialties: concept and structure [Socio-legal competence of students of pedagogical specialties: concept and structure]. Naukovyi visnyk Kremenetskoï oblasnoï humanitarno-pedahohichnoï akademii imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogical Sciences, 18, 85-94. DOI: <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2024-18> [in Ukrainian].
5. Kichuk, Y. V. (2010) Theoretical and methodological principles of the formation of legal competence of the future social pedagogue in the conditions of university pedagogical education: diss. ... Dr. Ped. of science]. Odessa, 375 p. [in Ukrainian].
6. Klochkova, D. M. (2011) Formation of legal competence in future teachers in the process of professional training: autoref. diss. ... candidate ped. of science]. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian].
7. Kovchyna, I. M. (2007) Training of social pedagogues for socio-legal work: monograph]. Kyiv, NPU im. M. P. Dragomanova, 373 p. [in Ukrainian].
8. Lisovets, O. V. (2018) Formation of socio-legal competence of future social workers: monograph]. Kyiv, Nizhyn, Lysenko M.M., 344 p. [in Ukrainian].
9. Rozina, N. (2012) Formation of socio-legal competence of future qualified workers in vocational training]. Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu – Theory and methodology of educational management, 8, 12-16. [in Ukrainian].
10. Tkachuk, O. V. (2010) Socio-legal competence: correlation of scientific categories]. Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. pr. Kam'ianets-Podilskyi, Zvoileiko D. H., 14, 2, 28-36. [in Ukrainian].
11. Fedyk, Y. I. (1996) Formation of the legal culture of law students: theoretical and applied aspects (based on the materials of educational institutions for the training of junior specialists): diss. ... candidate law of science]. Lviv, 206 p. [in Ukrainian].